

Florentina Zgraon

O FOAIE VOLANTĂ CU SUBIECT TEHNIC:
POVODUL CUM TREBUIE PUS (...) CRUMPENI (1795)

1. Lucrarea la care ne referim este una dintre tipăriturile românești de mică întindere păstrate la Országos Széchényi Könyvtár din Budapesta, pe care am consultat-o în anul 2003. Ulterior am constatat că ea nu este o noutate absolută pentru cultura noastră, căci, după cum vom arăta, există câteva exemplare în țară, dar am decis totuși să o readucem în atenția cititorilor, mai ales pentru faptul că textul românesc nu a fost editat, așadar nu a fost valorificat sub aspect lingvistic.

2. Textul se prezintă ca o foaie volantă pliată *in folio*, ale cărei două file nu sunt numerotate. Primele trei pagini cuprind textul românesc, imprimat cu litere chirilice, iar ultima ([2^v]) are la mijloc o ștampilă mică, rotundă (A.M.N. MUZEUM/ KÖNYV-/TÁRA). Are dimensiunile 34 cm × 43,3 cm (lățime desfășurată, cu mici diferențe între partea superioară și cea inferioară, rezultate prin plierea foii – prima filă: 21 cm, respectiv 21,5 cm). În partea de jos a primei pagini apare însemnarea de mână a unui bibliograf: „Veress 1795 – böl. nem ismeri. Impresszum nincs!” În stânga sus este imprimat cu mașina „Nro. 2291.”, puțin deasupra cifrei 1795, anul emiterii acestei ordonanțe, care precedă titlul: *Povodul cum trebuie pus și semănat crumpeni sau, după cum zic rumânii, picioacele, care foarte mult ajută pre oamenii în lipsă de bucate*. Primul cuvânt este imprimat cu majuscule, iar următorul este împodobit cu singura inițială ornată (R).

3. Această tipăritură nu a fost cunoscută autorilor *Bibliografiei românești vechi*¹. După ce a fost semnalată de A. Dankanits în 1969², Daniela Poenaru s-a ocupat de ea în 1973, descriind același exemplar identificat la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei (Anexa 3, K-1159)³. În 1981 este prezentată, temeinic și succint, de către Aurel Răduțiu și Ladislau Gyémánt⁴. Ei indică alte depozite din țară în care există exemplare, anume fonduri ale unor orașe transilvănene (Sf. Gheorghe, Tg. Secuiesc, Năsăud). În repertoriul citat este identificată tipografia clujeană a lui

¹ Vol. II, 1910; vol. IV, 1944.

² A. Dankanits, *Vechi tipărituri transilvănene*, în „Revista bibliotecilor”, XXII, 1969, nr. 2, p. 102, sub nr. 8.

³ Daniela Poenaru, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște, 1973, p. 93, sub nr. 98.

⁴ Aurel Răduțiu, Ladislau Gyémánt, *Repertoriul actelor oficiale privind Transilvania tipărite în limba română. 1701–1847*, București, 1981, p. 229, sub nr. 425.

Martin Hochmeister, din care provine acest document, calificat drept „versiunea în limba română în 11 puncte a recomandărilor medicului Etienne cu privire la foloasele cultivării cartofilor, publicată prin guvernul Transilvaniei”⁵. Tot aici se face trimitere la singura ediție cunoscută a acestui text, anume cea maghiară din 1896, datorată lui K. Karlovszky Endre⁶.

4. Comparând textul românesc din 1795 cu cel maghiar din 1896, singura „altă ediție” pe care o cunoaștem, observăm că primul este mai amplu, cu unele adaosuri în raport cu al doilea, uneori insistent explicative. Segmentele adăugate vor fi indicate prin numărul paragrafului (în continuare: par.) respectiv: *Povodul cum trebuie pus și semănat; după cum zic rumânii, picioacele; pre oamenii în lipsă de bucate* (titlu); *gazda bună; sau, să zic, a pune crumpeni, sau mai bine picioace; sau arându-l, sau săpându-l* (par. 1); *lui prier* (par. 2); *luând; (picioacă); adecă s<c>rijele, să-l despice cel ce are în gând a sămăna picioace; sau în părțică cea despică* (par. 3); *fiind așa; dintru cei ce vor să înceapă a pune crumpeni, adecă picioace; în pământul cel arat* (par. 4); *în care să vor pune sau se vor semăna picioacele; și făcut* (par. 5); *trebuie știut cum că; în pământul cel țărinos, a doua ocurență* (par. 7); *foarte pre ușor; pentru că, care vor fi feliu bun, acele; cruciș-curmădziș; dinlăuntru* (par. 8); *și gras mai cu seamă pentru aceea nu să sfătuiască oamenilor sămănătura sau punerea crumpănelor (picioacelor) pentru că* (par. 9); *sau picioacele; la gust și mâncare* (par. 11). Amplificarea textului românesc este foarte evidentă, în special în paragraful 9.

De vreme ce aceasta este tendința traducătorului, este normal ca în raport cu adaosurile să remarcăm rareori segmente care nu se regăsesc în textul românesc: *három fertály ... „de trei sferturi ...”* (par. 5); *vesztegetni is szokták* „și chiar se întâmplă să se irosească” (par. 9); *apróbb* „mărunt, mărunțel, mititel” (par. 11).

Traducerea românească nu se depărtează vizibil de textul la care ne-am raportat, așa încât puține segmente pot fi remarcate sub acest aspect: *unul, celalalt* pentru „un om (o persoană)”, respectiv „alt om (altă persoană)” – cf. magh. *egy ember, más ember* (par. 4); pluralul *a fészkek* căruia îi corespunde singularul (*cuibul acela*), iar a doua oară este omis (par. 5); *hel mai puțin* pentru „cel mult, maxim” – cf. magh. *leg-fellyebb*⁷ (par. 5); *de cătră olaltă în rând* pentru „de la unul la altul” – cf. magh. *egymástól* (par. 5).

5. Ocurențele excerptate spre a ilustra faptele de limbă remarcabile prin caracterul lor arhaic și/sau regional ori popular vor fi indicate prin numărul paragrafului în care apar, fără să reluăm abrevierea *par.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ K. Karlovszky Endre, *A burgonya meghonosítása Erdélyben*, în „Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle”, Budapest, 1896, III, p. 308–310.

⁷ Cf. *legfeljebb* în *Magyar-román szótár. Dicționar maghiar-român*, [București, 2005].

FONETICĂ

Vocalism

â etimologic în *pâne* (10, 10);

e medial aton păstrat: *altele* (11, 11), *frunzele* (6), *oamenii* (titlu), *va vedea* (6) etc.;

e final aton păstrat: *bune* (10), *cade* (7), *foarte* (titlu, 8), *frunzele* (6), *poate* (4, 6, 8, 10) etc.;

e/i disimilat în *drept* (6);

diftongul *éa* final accentuat păstrat: *cea* (3, 10, 10), *să o dea* (6), *prea* (11), *va vedea* (6), cf. diftongul *éa* final accentuat trecut la *e* (e): *vor ave* (10), *pre* („foarte ~ ușor să poate cunoaște”) (8);

u etimologic, înainte de restabilirea lui *o*: *rumânii* (titlu).

Consonantism

d cu timbru „moale”: *depărtat* (5), *despicată* (3), *să-l despice* (3);

africata *dz*: *cruciș-curmădziș* (8), *cucurudz* (10), *padză* (3)⁸, în cuvinte care nu provin din latină, cf. fricativa în cuvinte de origine latină: *frunzele* (6), *zece* (4), *zic* (titlu, 1); cf. și *c[u]curuzului* (6), alternanță care poate sugera o nesiguranță a tipografului;

labiodentala *f* (+ iod) nepalatalizată: *a fi* (6), *va fi* (4), *vor fi* (6, 8), *să fie* (5, 10), *s-au fiert* (8), *fiiarte* (10), *fîind* (4), *fire* (10);

fricativa *j*: *împrejurul* (6), *jos* (5), *jumătate* (5);

l cu timbru „moale” în *feliu* (6, 8), *feliuri* (11);

r cu timbru „moale” în poziție „tare”: *s-au crepat* (8), *au hotărit* (1);

r final cu timbru „moale”, în cuvinte formate cu sufixul *-ar*: *brumariului* (6); cf. și *sporiu* (7), unde rostirea „moale” se poate explica prin analogie;

r nedisimilat în forma etimologică a prepoziției *pre* (titlu, 10);

r etimologic în *fărină* (8, 10);

s, *z*, *ț* cu timbru „moale”: *întârziială* (6), *părți* (3), *puțin* (5), *puțină* (10), *săturoase* (10), *a semăna* (1), *semănat* (titlu), *șase* (3, 4), *zece* (4), *zic* (titlu, 1); cf. *s* cu timbru „dur”: *să fac* (7), *a să ivi* (6), *să plodesc* (7), *să poate* (8), *să pot* (~ *mânca* / *îngrășa* / *hrăni*, 10, 10, 10), *să să puie* (3), *să pun* (10), *sămăna* (2, 3), *sămănătura* (9), *să sfătuiască* (9), *să sporesc* (10); cele două soluții fonetice prezintă ocurențe în proximitate: *să vor pune sau se vor semăna* (5), iar *s* „dur” apare mai ales în pronumele reflexiv;

ș „dur” în poziție de metafonie: *șase* (3, 4), dar *j* „moale”: *s<c>rijele* (3), *scrijele* (4) – cf. singularul *scrijaoa* (3).

⁸ Prin analogie; numai în *gazda* (1, 6) am socotit că este o eroare grafică.

MORFOLOGIE

Pluralul *pălmi* („la patru ~ depărtat”) (5);
 acord în gen prin înțeles: *gazda cel silitor* (6), cf. *gazda bună* (1);
 numele lunii redat prin genitiv: *lunii lui prier* (2), *în luna brumariului celui mare* (6);
 pluralul adjectivului *mare* identic cu singularul: „altele sânt ... albe și mai ~” (11);
 valoarea articolului hotărât trecută asupra vocalei precedente: *lângă cuibu c[u]curuzului* (6);
 articolul demonstrativ (analogic) *hel* („cuibul ... să fie ~ mai puțin de o palmă și jumătate în jos”) ⁹ (5);
 pronumele relativ variabil *carii* (plural, 10);
 pronumele nehotărât *fiștecare* (feminin, neutru, 3, 4); *neștine* „cineva” (10);
 auxiliarul etimologic *au* pentru perfect compus 3 sg.: *au hotărit gazda* (1), *peșița ... s-au crepat* (8);
 dentale iotacizate la conjunctivul prezent al verbelor de conjugarea a III-a cu radical în *n*: *să (să) puie* (3, 4), *să rămâie* (3, 8);
adecă adv. (explicativ) „anume” (2, 3, 4, 10);
 adverb la superlativ absolut cu mărci cumulate: *foarte pre ușor* („~ să poate cunoaște”) (8);
 prepoziția *dintru* „din, dintre” (4);
 prepoziția *dupe* (1), cf. *după* (2), loc. conj. *după cum* (titlu, 6, 10); în par. 8 apare în poziția custosului varianta *dupe*, reluată în forma *după*;
 prepoziția *lângă* (~ *aceasta*) „pe lângă, afară de” (10);
 conjuncții: *cât* „încât” (3, 10, 10); *ce* „dar, însă” (10), *ci* „dar, însă” (10); *de* „dacă” (3, 4, 6, 10, 10); loc. conj. *cum că* „că” (6, 6, 7).

⁹ Nu este vorba de o transformare fonetică (č – h), ci probabil de o analogie cu unele forme ale adjectivelor și pronumelor demonstrative de tipul *ahaia*, *ahasta*, *ahăsta*, *aheste*, *hele*, care, la rândul lor, s-au format prin preluarea consoanei *h*, proteză în cazul formelor populare *hăsta*, *hăla* etc. Această explicație a fost propusă pentru ocurențele din *Țiganiada* lui I. Budai Deleanu, care apar în vorbirea personajelor: *uitarăți de porunci / Și de hele ce Vlad vodă scrisse; dă aș hi ș-acum în vârsta / Ahaia, când ...* (cf. cuvintele țiganului Bumbul, în nota de subsol, rostite de Mitru Perea: *să fiu / în vârsta aceaia, cum eram când ...*) – apud Luiza și Mircea Seche, *Limba și stilul lui I. Budai-Deleanu în „Țiganiada”, în Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, volumul al III-lea, Editura Academiei, 1962, p. 44, 47, 51, 53. Încă un exemplu: *Un ferdel de crumpin[i] de hele [= cele] mari ... turcești*. IORGA, S.D. VIII, 130, apud DLR, s. v. *crumpenă*. Cf. I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei, București, 1975, p. 158, care nu are în vedere decât afirmația lui D. Cantemir privind repartitia formelor *ahăsta*, *ahăla* („ar putea proveni din *hăsta* și, respectiv, *hăla*, cu *a*- analogic [după *cesta* – *acesta*]”, atestând indirect proteza lui *h*).

SINTAXĂ

Infinitivul apare mult mai frecvent decât conjunctivul în succesiunea a două verbe: *au hotărît a semăna sau, ... , a pune* (1); *poate începe a-i pune în pământ sau a-i sămăna* (2); *are în gând a sămăna* (3); *au început a să ivi* (6); *va începe ... a fi frig* (6); *pot scăpa* (10); cf. *vor să înceapă a pune*¹⁰ (4); *poate ... să le astupe* (4); după *trebuie*, numai conjunctivul: *~ să facă* (4); *~ să fie* (5); *~ să o dea* (6);

acuzativ complement direct marcat cu prepoziția specifică: *ajută pre oamenii* (titlu); cf. marca acuzativului redundantă în segmentul *ca pre o bucată la gust bună să pot mânca* (10);

apozitie acordată: *în luna brumariului celui mare* (6);

adverbul precedă verbul, subliniind importanța acțiunii: *bine să-l are sau, ..., să-l sape* (1);

negație dublă: *nici nu gândesc la lipsa grâului* (10); *nici bruma cea de primăvară, nici cea de toamnă, după cum nici piatră, nimic nu le poate strica* (10).

LEXIC și FORMAREA CUVINTELOR

Cuvinte de origine slavonă

beli vb. „a îndepărta coaja, a descoji” (< sl. *běliti*, bg. *běljŭ*) (10);

cucuruz s. m. „porumb, păpușoi” (cf. bg. *kukúruz*, sb. *kukùruz*, rut. *kukurùdz*) (6, 10);

ivi (*a se ~*) vb. „a ieși la iveală” (< v. sl. *javiti*) (6);

plodi (*a se ~*) vb. „a lega rod, a face roade” (< v. sl. *ploditi*) (7);

porav adj. „neted, uniform” (< sb. *poravan*)¹¹ (8);

povod s. n. „motivație, rațiune / cauză pentru care se face ceva; prilej, pretext” (< sb. *povod*) (titlu);

scrijauă s. f. „bucată subțire tăiată sau ruptă din ceva” (< v. sl. *scrižali*) (3, 3, 4);

trupină s. f. „tulpină” (< v. sl. *trupina*, cf. bg., scr. *trupina*) (3);

tuleu s. m. sau s. n. „tulpină, mai ales a unor plante ierboase” (cf. scr. *tulaj*) (6).

Cuvinte de origine latină

bucată s. f. „fel de mâncare pregătită” (10), pl. „cereale, grâne” (titlu) (< lat. *buccata*);

¹⁰ Dacă avem aici viitorul analitic *vor să înceapă* „vor începe”, exemplul este potrivit numai pentru prima categorie.

¹¹ DLR s. v. *pórav*, -ă și s. v. *poară* (etimonul adjectivului) propune sensuri incompatibile cu acest context. A se vedea *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti*. Obrađuje T. Maretić. Svezac 46, u Zagrebu, 1931, p. 833, s. v. *poravan*.

cădea (~ *mai ușor*) vb. (expr.) „a părea lesne, a nu simți greutate” (< lat. *cadere*) (7);

piatră s. f. „grindină” (< lat. *petra*) (10);

prier subst. sg. „aprilie” (< lat. *Aprilis*) (2);

umbla (~ *multă ploaie*) vb. „(despre fenomene) a se produce, a se repeta (cu regularitate)” (< lat. *ambulare*) (10).

Cuvinte de origine maghiară

biușag s. n. „belșug, abundență” (< magh. *bőség*) (10);

gazdă s. f. „om cu stare, gospodar” (< magh. *gazda*) (1, 6);

modru s. n. „fel, chip, mod” (< magh. *mod*) (1);

picioacă s. f. „cartof” (3) – gen. *picioacei* (3), pl. *picioace(le)* (titlu, 1, 3, 5, 6, 6, 7, 10, 10, 11), pl. gen. *picioacelor* (6, 6, 8, 9) (< magh. *pityóka*).

Cuvinte de origine germană

crumpin (*un ~*) s. m. „cartof” (3) – pl. *crumpeni* (titlu, 1), *crumpăanii* (10, 11); s. f. *crumpănelor* (9) (< germ. *Grundbirne*, prin magh. *kolompér*, *krumpi* sau sb. *krumpir*).

Formații pe teren românesc

afund adv. „adânc” (< *a + fund*) (5, 10);

anevoie (*cu ~*) loc. adv. „cu dificultate, cu mare greutate” (< *a + nevoie*) (10);

brumariului celui mare („luna ~”) s. m. sg. „noiembrie” (< *brumă + suf. -ar*) (6);

cruciș-curmădziș adv. (expr.) „în lung și în lat, peste tot” (< *cruce + suf. -iș*, probabil *curma + suf. -iș*) (8);

dâmboiat adj. „înălțat ca un dâmb” (< participiul unui vb. **dâmboia*)¹² (6);

fîre s. f. „natură (ca proprietate), fel” (< *fî*) (10);

foamete s. f. „lipsă mare și prelungită de hrană” (cf. *foame*) (10);

gurguiat adj. „grămădit cu vârf” (< *gurguia*) (6);

gustare s. f. „gustul unui aliment” (< *gusta*) (11);

întârziială (*fără ~*) loc. adv. „imediat, fără preget” (*întârzia + suf. -eală*) (6);

lunguleț adj. „alungit, lungăreț, lunguiet, lunguț” (< *lung + suf. -uleț*) (11);

peliță s. f. „coajă” (< *piele + suf. -iță*) (8);

poftitor adj. „care este mult dorit (despre un lucru de mâncare)” (< *pofti + suf. -tor*) (11);

¹² Cf. și derivatele lui *dâmb* (< magh. *domb*) cu sufixele *-oc*, *-os* (DLR, s. v.).

prisoseală (în ~) loc. adv. „din abundență, din belșug, de prisos” (*prisosi* + suf. *-eală*) (10);

râmător s. m. „porc” (< *râma* + suf. *-(ă)tor*) (10);

săturos adj. „(despre alimente) sățios, care satură” (< *sătura* + suf. *-os*) (10);

sfătui (*a se ~*) vb. „a se recomanda (cuiva ceva)” (< *sfat* + suf. *-ui*) (9);

stat s. n. „distanță pe verticală; înălțime” (< *sta*) (6);

țărinos adj. „care are aspectul țărâni, afânat” (< *țărână* + suf. *-os*) (7, 7).

6. Observăm că, deși de mici dimensiuni, această ordonanță conține numeroase fapte de limbă care prezintă interes pentru finele secolului al XVIII-lea. Am întâlnit cuvinte neatestete în DLR (*dâmboiat*, *întârziială*, *săturos*), sensuri neatestete (*porav*, *povod*), loc. adv. *în prisoseală*, sensuri rare (*sfătui*, *umbla*) și atestări ale unor variante din DLR (*crumpin*, *picioacă*, *scrijauă*, *trupină*, *țărinos*). Apar elemente populare (*dupe*, pl. *pălmii*, acordul în gen prin înțeles, rolul art. hot. îndeplinit de vocala *-u*, art. dem. *hel*, cuvintele *beli*, *cădea*, *dâmboiat*, *foamete*, *gurguiat*, *ivi*, *prier*, *trupină*) și învechite (numele lunilor în genitiv, pl. *mare*, pron. *carii*, *neștine*, inf. în loc de conj., *gustare*, *plodi*, *poftitor*, *în prisoseală*, *săturos*, *sfătui*, *stat*, *trupină*), dar impresia cea mai puternică o lasă regionalismele, care apar la nivel fonetic și la nivel lexical (*pâne*, *vor ave*, africata *dz*, *fărină*, *biușag*, *bucate* – pl., *crumpin*, *cucuruz*, *gazdă*, *modru*, *picioacă*, *plodi*, *porav*, *povod*, *scrijauă*, *stat*, *umbla*). Abundența acestora arată indirect că unificarea limbii literare realizată pe la 1750–1780 fusese temporară și parțială, că ea nu producea efecte asupra unor lucrări de acest tip.

7. *Povodul* este, așadar, o foaie volantă ce poate fi inclusă în categoria așa-numitelor *cărți tehnice*, inițiate în toate provinciile românești în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor. Ele oferă sfaturi practice populației, mai ales cu privire la cultura pământului, sădirea pomilor, îngrijirea vitelor și valorificarea produselor obținute. Cele mai numeroase apar în ținuturile românești aflate sub administrație austro-ungară, întrucât Curtea din Viena patrona un program de răspândire a acestei literaturi în toate națiunile imperiului. Însă, oriunde apar, ele sunt realizate prin traducerea unor originale și sunt destinate unui public deosebit de larg. Aceste cărți tehnice „ne duc departe de literatura religioasă” a secolelor anterioare tocmai prin particularitățile limbii, care, dată fiind destinația lor, „este în genere mai apropiată de limba populară”¹³.

¹³ Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1971, p. 442–446.

ANEXĂ

Notă asupra ediției

Am reprodus textul integral, prin metoda transcrierii interpretative, redând, pe cât posibil, limba textului. Tipărit în 1795, la Cluj, cu alfabet chirilic, el reflectă tradiția grafică prin prezența grafemului **ѣ**, care alternează totuși, în aceeași poziție, cu slova **ѣ** (*aceste* 11, *crumpănelor* 9, *va începe* 6, *picioacelor* 6, 8, 9), motiv pentru care am redat prin *e*, și nu prin diftongul *ea*, grafiile cu **ѣ**, indicate în note. În același mod am tratat slova **ѧ** în pronumele personal feminin plural (10).

Scrierea cu litere latine promovată de Școala Ardeleană în epoca și în zona în care a fost imprimat acest text și-a pus amprenta asupra lui, prin apariția unor grafii în care sunt evitate grafemele chirilice corespunzătoare sunetelor *ă*, *î*, redade prin *a*, *e*, *i* (toate acestea se regăsesc în note).

Observăm alternanțe în distribuția grafemelor **ѣ** și **ѧ**: dacă în unele situații ele par consacrate unei anumite valori (**ѣ** pentru *ă*, respectiv **ѧ** pentru *î/â*, ca în *săpându-l* 1, *pământ* 3, 6, *să rămâie* 3, 8), alteleori întâlnim **ѣ** pentru *î/â* (*cât* 3, *întârziială* 6, *grâului* 10) și **ѧ** pentru *ă* (*sămăna* 2, *semăna* 1, 5, *țărinos* 7, 7), chiar ambele situații în același cuvânt (*râmătorii* 10).

Absența valorii fonetice în poziție finală, postconsonantic, este sugerată prin lipsa oricărui grafem (*cum*, *semănat*, *mult* – titlu), prin **ѣ** (*pus*, *zic* – titlu, *frig* – 6) și chiar prin **ѣ** (*să fac* – 9).

Am aplicat regula actuală a preiotării la inițială de silabă: *rămâie* (3, 8), *trebuie* (titlu, 1, 6), exceptând forma *ele* (10). În același sens, am modernizat punctuația. Slovele greu lizibile au fost încadrate între [], iar cele omise între < >.

Nro. 2291.

1795.

POVODUL

cum trebuie pus și semănat crumpeni¹ sau,
după cum zic rumânii, picioacele², care
foarte mult ajută pre oamenii în lipsă de bucate.

1. Pământul în care au hotărit gazda³ bună a semăna sau, să zic, a pune crumpeni¹, sau mai bine picioace, trebuie întâiu bine să-l are sau, dupe modrul cel obicinuit, să-l sape, și, așa, sau arându-l, sau săpându-l,

¹ Tipărit: крѣмпѣни.

² Tipărit: пичоачѣле.

³ Tipărit: ГАЗДА.

2. după aflarea căldurii locului, din începutul lunii lui prier (aprilie) sau mai, cu acest mijloc poate începe a-i pune în pământ sau a-i sămăna, adecă:

3. Luând un crumpin (picioacă⁴) în patru, sau de va fi mai mărișoară⁵ și în șase părți, adecă s<c>rijele⁶, să-l despice cel ce are în gând a sămăna picioace, și încă cu această⁷ padză cât în fieștecare scrijaoa sau în părticică cea despicateă să rămâie mugurul cel din trupina⁸ picioacei încolțit, nevătămat, și așa să să puie în pământ.

4. Fiind așa, unul dintru cei⁹ ce vor să înceapă a pune crumpeni¹, adecă picioace, trebuie să facă mai¹⁰ / nainte cuiburi în pământul cel arat, iară celalalt, (măcar de va fi și copil), de-a rând în fieștecare cuib gătit, șase, opt sau și zece¹¹ scrijele¹² de picioacă să puie și, așa făcând, numaidecât poate cuiburile de-a¹³ rând să le astupe, cu pământul lor.

5. Cuibul acela în care să vor pune sau se vor semăna picioacele² trebuie să fie hel mai puțin de o palmă și jumătate în jos afund săpat, și¹⁴ de cătră olaltă în rând la trei sau, mai mult, la patru palmi depărtat și făcut.

6. Și când va vedea omul, sau gazda³ cel silitor de economia, cum că verdeață sau frunzele¹⁵ picioacelor celor din cuiburi au început a să ivi deasupra cuibului, atuncea fără întârziială chiar așa, după cum lângă cuibu c[u]curuzului, să sape pământul împrejurul acestui cuib de picioace, și drept statul tuleului picioacelor¹⁶ să-l facă dâmboiat (gurguiat), știind cum că acest feliu¹⁷ de săpătură¹⁸ și de trei ori până la toamnă¹⁹ trebuie să o dea omul cuiburilor²⁰ celor de picioace. Și așa apoi

⁴ Tîrărit: пичоачъ.

⁵ Tîrărit: маришоръ.

⁶ Tîrărit: срижъле.

⁷ Tîrărit: ачаста.

⁸ Tîrărit: трипина.

⁹ Tîrărit: чеѣн.

¹⁰ În continuare apare cuvântul-custos, reluat pe pagina următoare: маницѣ.

¹¹ Tîrărit: зъче.

¹² Tîrărit: срижъле.

¹³ Tîrărit: дѣ а.

¹⁴ Tîrărit: ци.

¹⁵ Tîrărit: фрѣнзъле.

¹⁶ Tîrărit: пичоачълор.

¹⁷ Tîrărit: фълю.

¹⁸ Tîrărit: съпътѣра.

¹⁹ Tîrărit: тоамна.

²⁰ Tîrărit: гѣивѣрилор.

lăsându-le în pământ, numaidecât în luna brumariului celui mare, de nu va începe mai în grabă a fi frig, le poate săpa afară²¹ din cuiburi, că coapte vor fi.

7. Trebuie știut cum că picioacele² mai cu sporiu să plodesc și mai dulci să fac în pământul cel țărinos decât²² în cel negru²³ și gras, și săpătura cade mai ușor în pământul cel țărinos.

8. Bunătatea picioacelor foarte pre ușor să poate cunoaște, pentru că, care vor fi feliu¹⁷ bun, acele²⁴, / după²⁵ ce s-au fiert²⁶ și pelița lor cruciș-curmădziș s-au crepat, trebuie să rămâie uscate și porave dinlăuntru²⁷, ca și fărină.

9. În pământul cel negru²³ și gras mai cu seamă²⁸ pentru aceea²⁹ nu să sfătuiască oamenilor sămănătura sau punerea crumpănelor (picioacelor) pentru că mai nu totdeauna să fac viermănoase³⁰.

10. Crumpăanii sau picioacele² cele³¹ fiiarte, de le va beli³² și le va săra omul, nu numai că sânt bune la mâncare și săturoase, ce, amestecându-le neștine cu puțină fărină de cucurudz, sau și de grâu³³, și cu apă cât va trebui frământându-le în loc de pâne³⁴, ca pre o bucată la gust bună să pot mânca, și în vreme³⁵ de biușag, adecă când ar fi grâu³³ în prisoseală, încă și rămătorii foarte bine să pot îngrășa cu ele³⁶. Niște ținuturi carii pentru lipsa grâului cu anevoie să pot hrăni cu pâne³⁴, cu aceste³⁷, de le vor ave, întru atât pot scăpa de foamete, cât nici nu gândesc la lipsa grâului³⁸. Lângă aceasta, așa sânt de vârtoase³⁹ picioacele² aceste³⁷ la fire, cât lor

²¹ Tipărit: афарє.

²² Tipărit: дє кит.

²³ Tipărit: нѣгрѣ.

²⁴ Tipărit: ачѣлє.

²⁵ După reia cuvântul-custos, care prezintă forma *dupe*.

²⁶ Tipărit: фїєрвѣ.

²⁷ Tipărit: дин лєднѣрѣ.

²⁸ Tipărit: сѣма.

²⁹ Tipărit: ачѣлє.

³⁰ Tipărit: вїєрменосє.

³¹ Tipărit: чѣлє.

³² Tipărit: вѣли.

³³ Tipărit: грєѣ.

³⁴ Tipărit: пжнѣ.

³⁵ Tipărit: вѣрѣлѣ.

³⁶ Tipărit: алє.

³⁷ Tipărit: ачѣстє.

³⁸ Tipărit: грєѣлєнї.

³⁹ Tipărit: вѣртоосє.

nici bruma cea de primăvară⁴⁰, nici cea de toamnă, după cum nici piatră, nimic nu le poate strica. Ci umblând multă ploaie așa să sporesc, ca și când să pun afund în pământ, numai să fie vara călduroasă.

11. Crumpăni<i> sau picioacele² de doao feliuri⁴¹ sânt, altele sânt roșii, lungulețe⁴² și la gustare mai poftitoare, altele sânt iarăș⁴³ albe și mai mare și mai spornice la rod, măcar că⁴⁴ și aceste sânt prea bune la gust și mâncare.

A LOOSE SHEET OF PAPER ON A TECHNICAL SUBJECT:
POVODUL CUM TREBUIE PUS (...) CRUMPENI (1795)

(Abstract)

The document mentioned here was printed with Cyrillic letters in Cluj, in 1795. There are four copies preserved in our country, and still another at the National Széchényi Library in Budapest. The author makes a description of the document and relates it to the only known edition, that is the Hungarian one, published in 1896 by K. Karlovszky Endre, explaining that the Romanian edition contains some textual interpolations. The article, whose aim is to introduce the document in the scientific circuit, focuses on a close examination of the language of the text.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

⁴⁰ Tîrărit: ПрилъВара.

⁴¹ Tîrărit: фѣлюри.

⁴² Tîrărit: лѣнѣлѣце.

⁴³ Tîrărit: ларешь.

⁴⁴ Tîrărit: ка.